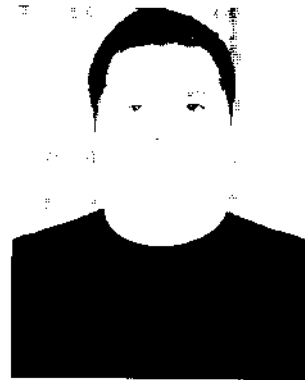

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ВИБОРУ МЕТОДУ ПРИДБАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

**Ольга
ДИШКАНТ**

Мирослав ДИШКАНТ

Розглянуто теоретичні та практичні питання впровадження інноваційних проектів на основі об'єктів інтелектуальної власності з метою оновлення виробництва та становлення конкурентоспроможної економіки. Обґрунтовано напрямки покращення функціонування нематеріальних активів, зокрема, об'єктів інтелектуальної власності. Запропоновано оптимізаційну модель вибору методу фінансування придбання (створення), способу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Наголошено на необхідності враховувати особливості функціонування об'єктів нематеріальних активів при прийнятті управлінських рішень на всіх етапах життєвого циклу інтелектуальної власності.

Theoretical and practical issues of the necessity of introduction of innovative projects on the basis of the objects of intellectual property to update the production and development of a competitive economy are considered. The strategies of improvement of the functioning of intangible assets, particularly intellectual property are substantiated. The optimizational model of choice of the method of financing of the acquisition, the means of the commercialization of intellectual property is proposed. The necessity of taking into account the peculiarities of functioning of intangible assets when making management decisions at all stages of the life cycle of intellectual property is stressed.

Одним із пріоритетних завдань для нашої держави є формування самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально-орієнтованої економіки. Актуальними потребами суспільства стають, насамперед, кардинальна модернізація виробництва, впровадження енергозберігаючих технологій, реформа агропромислового

комплексу, вирішення соціальних проблем і забезпечення високого добробуту громадян. Важливими є проблеми економічної безпеки України, у тому числі такі її складові як: технологічна, екологічна, інформаційна безпека та входження на рівних правах до світової системи господарювання. Без політичної стабільності

країни, збалансованості інтересів особистості, суспільства та держави вирішити ці завдання в умовах деформованої структури виробництва та зовнішньої торгівлі неможливо.

Аналізуючи сучасний стан економіки нашої держави можна відмітити недостатню кількість ресурсів для забезпечення її структурної, інноваційної перебудови, розвитку і стабільності. Виробництво, в нашій державі, характеризується високим рівнем зношення основних фондів, використанням застарілих технологій в багатьох галузях, високою енерго- та матеріаломісткістю продукції, що робить її неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках [8]. Наростає відставання в сучасних високотехнологічних галузях, хоча потенціал для прогресивного розвитку в країні є.

Світовий досвід [9] підтверджує ефективність інноваційного способу розвитку на основі використання інтелектуальної власності. Цей спосіб має свої специфічні особливості.

Доцільно зазначити, що стимулювання та державна підтримка створення і використання об'єктів інтелектуальної власності, комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності та створення цивілізованого ринку інтелектуальної власності неодноразово виголошувались серед основних напрямків розвитку держави.

Питанням управління інтелектуальною власністю присвятили свої праці ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: І. Т. Балабанов, В. Д. Базилевич, О. В. Василенко, С. М. Ілляшенко, М. А. Йохна, В. Г. Зінов, П. П. Крайнев, Н. В. Краснокутська, Т. В. Майорова, П. П. Микитюк, П. М. Цибульов та інші вчені. Проте, актуальною залишається необхідність вивчення питань підвищення ефективності фінансування інноваційних проектів, що містять не-

матеріальні активи на етапі придбання (створення) та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Серед основних напрямків комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, стимулювання та державної підтримки створення і використання об'єктів інтелектуальної власності варто виділити такі:

- законодавче врегулювання питань щодо створення об'єктів інтелектуальної власності за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів інших централізованих державних фондів, службових винаходів;
- правове регулювання питань щодо розподілу майнових прав, включаючи права на об'єкти інтелектуальної власності, що створені за рахунок коштів державного бюджету та інших загальнодержавних централізованих фондів;
- запровадження заходів щодо морального та матеріального стимулювання винахідників і раціоналізаторів;
- матеріальне заохочення переможців виставок і конкурсів "Кращий винахід року", "Кращий винахідник року" тощо;
- нормативне забезпечення оцінки вартості нематеріальних активів та оціночної діяльності;
- запровадження обов'язкової оцінки вартості прав інтелектуальної власності при приватизації підприємств та розробка відповідних методик оцінки;
- розробка механізму пільгового оподаткування та кредитування підприємств, які створюють та використовують об'єкти інтелектуальної власності;
- забезпечення розвитку нових форм використання об'єктів інтелектуальної власності;

- сприяння розвитку “біржі об’єктів інтелектуальної власності”;
- стимулювання експортної діяльності власників прав на об’єкти інтелектуальної власності.

При визначенні місця тієї чи іншої держави у світовій спільноті, насамперед, має значення її здатність використовувати сучасні технології для інтенсивного економічного зростання. Основне суспільне багатство розвинених країн – це нова інтелектуальна еліта: підприємці, менеджери, фінансисти, науковці, кваліфіковані інженери, програмісти, а також інші фахівці, зайняті у сфері високих технологій, розповсюдження інформації та нових знань.

На зміну індустріальній епосі приходять нова економіка, що ґрунтується на досягненнях науки і сучасних комунікаційних технологіях. Головним джерелом економічного зростання стають не природні і матеріальні ресурси, а ідеї та інновації. Відповідно, права власності на втілення цих ідей стають приводом для політичних дебатів, предметом юридичних суперечок, і врешті-решт перетворюються на засоби підприємницької діяльності й конкуренції.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій перетворив інтелектуальну власність в один із найліквідніших товарів. Цей ресурс може, як магніт, притягувати до себе серйозні інвестиції, а широке впровадження нових технологій і просування наукових розробок у виробництво дає потужний поштовх розвитку внутрішніх галузей промисловості. Та й сама собою інтелектуальна власність – дуже цінне джерело доходів. У розвинених країнах це зрозуміли давно, і тепер надійна правова система захисту інтелектуальних активів дозволяє США, Японії та країнам Європи одержувати вагомі економічні дивіденди.

Інтелектуальний потенціал, сконцентрований в Україні, також міг би стати

надійною основою відродження вітчизняної економіки. Міг би, але не став. Знадобилися роки, аби крок за кроком створити національну систему захисту інтелектуальної власності. Було сформовано необхідну нормативно-правову базу, закладено основи регулювання відносин у цій сфері: сьогодні чинне законодавство України містить основні положення, пов’язані з одержанням, здійсненням і захистом прав інтелектуальної власності [9].

З економічних позицій інтелектуальна власність є об’єктом вивчення інтелектуальної економіки, що є функціональною складовою економічних наук і в своїй основі спирається на фундаментальні положення, що відомі економічній теорії або розвиваються на їхній основі.

Сучасна ринкова інтелектуальна економіка – це галузь знань, що вивчає теорію й практику функціонування інтелектуального капіталу і на його основі механізм взаємодії суб’єктів економічної діяльності. Вона вивчає питання організації підприємницької діяльності, що охоплюють організаційні форми і правові основи бізнесу, методи ціноутворення й оцінки інтелектуального продукту, прийняття господарських рішень, способів мобілізації і видів діяльності з метою одержання доходу за результатами комерціалізації інтелектуальної власності.

У теоретичному і практичному плані найбільш складною в інтелектуальній економіці є проблема комерціалізації інтелектуальної власності. Це пов’язано зі специфікою та різноманітністю об’єктів інтелектуальної власності.

Важливого значення при інноваційному типі розвитку набуває ефективність використання нематеріальних активів, зокрема об’єктів інтелектуальної власності [7]. В свою чергу, на ефективність використання об’єктів інтелектуальної власності значний вплив має вартість придбання чи створення цих об’єктів та спосіб комерціалізації.

Придбання нематеріальних активів (нововведень, розробок) можна здійснити кількома альтернативними способами. Відбір найбільш привабливих альтернативних рішень за економічним ефектом розглянемо за моделлю. В моделі розглядаються основні випадки, які можуть виникнути при інноваційних процесах. Незалежно від методу придбання підприємство мусить володіти певними фінансовими ресурсами і отримувати відповідну економічну вигоду та в кінцевому результаті – приріст прибутку. Економічну вигоду розуміємо як доцільність упровадження розробки, дохід, незалежно від часу отримання прибутку.

Сьогодні одним із головних завдань є сприяння ефективному використанню інтелектуального капіталу нашого суспільства, зокрема комерціалізації інтелектуальної власності, розвитку сучасного ринку інтелектуальної власності, що в свою чергу прискорить входження України до світової спільноти на умовах рівноправного партнерства. Вирішення зазначених питань потребує наполегливої роботи, успіх якої залежить від зусиль багатьох міністерств, організацій і служб України. Важлива роль у цьому належить державі.

В моделі, розглядається механізм, який передбачає можливість визначення оптимального способу придбання і впровадження об'єктів нематеріальних активів при постійному інвестиційному капіталі, товарному ринку й економічній вигоді від упровадження конкретного виду активу. Основна мета моделі, що розглядається, – визначити максимальний приріст прибутку щодо певного методу придбання та комерціалізації конкретного виду нововведення.

З огляду на те, що інтелектуальна власність унікальна і тому індивідуальна, форми її комерціалізації можуть бути різноманітні. Розглянемо деякі з них. З

позицій інноватора, при всьому різноманітті форм, їх можна звести до трьох типів, що передбачають:

- передачу прав на користування інтелектуальною власністю на основі визначених договірних відносин (ліцензійних і безліцензійних);
- організацію виробництва продукції або надання послуг без утворення нової юридичної особи;
- організацію виробництва продукції або надання послуг з утворенням нової юридичної особи (в статутному капіталі).

Нехай $w = (w_1, \dots, w_r, \dots, w_n)$ – вектор об'єктів нематеріальних активів, які плануються придбати (створити) та комерціалізувати.

Розглянемо п'ять методів придбання розробок нових технологій:

- закупка в постачальника;
- розробка власним науково-дослідним конструкторським підрозділом;
- закупка за методом кредитування виконавця замовлення на час розробки;
- закупка за методом кредитування виконавця замовлення на час розробки з участю в його статутному капіталі;
- отримання об'єктів нематеріальних активів по лізингу.

Відповідно до першого методу за умови комерціалізації n об'єктів нематеріальних активів, придбаних у постачальника, приріст прибутку (ΔP_1) можна обчислити таким чином:

$$\Delta P_1 = \sum_{i=1}^n (B_i - Q_i) \alpha_i, \quad (1)$$

де i – індекс об'єкта нематеріальних активів ($i = 1, n$);

B_i – економічна вигода від комерціалізації i -го об'єкта ($i = 1, n$) нема-

теріального активу j -тим ($j = \overline{1,3}$) способом. В моделі зупинимось на трьох розглянутих вище способах комерціалізації, та під B_j будемо розуміти найкращий з трьох способів комерціалізації i -го об'єкта ($i = \overline{1,n}$) нематеріального активу, тобто $B_j = \max(B_{j1}, B_{j2}, B_{j3})$, ($j = \overline{1,3}$);

Q_i – затрати на придбання i -го об'єкта нематеріального активу ($i = \overline{1,n}$);

α_i – коефіцієнт відбору i -го об'єкта нематеріального активу ($i = \overline{1,n}$), $\alpha_i \in \{0,1\}$.

У другому випадку, за умови розробки власним науково-дослідним конструкторським підрозділом приріст прибутку (ΔP_2) від комерціалізації j -тим способом буде визначатися:

$$\Delta P_2 = \sum_{i=1}^n (B_i - Q_{2i}) \beta_i, \quad (2)$$

де β_i – коефіцієнт відбору i -го об'єкта нематеріального активу ($i = \overline{1,n}$), $\beta_i \in \{0,1\}$;

Q_{2i} – затрати на розробку i -го об'єкта нематеріального активу ($i = \overline{1,n}$), що в свою чергу будуть визначатися:

$$Q_{2i} = T_i + dT_i + M_i - kM_i + S_i = (1+d)T_i + (1-k)M_i + S_i,$$

де T_i – трудові затрати i -го об'єкта нематеріального активу;

M_i – матеріальні затрати i -го об'єкта нематеріального активу;

S_i – інші затрати i -го об'єкта нематеріального активу;

d – коефіцієнт нарахування на зарплату у фонди соціального страхування;

k – ставка податку на додану вартість.

Отже, $\Delta P_2 = \sum_{i=1}^n (B_i - (1+d)T_i - (1-k)M_i - S_i) \beta_i$, (4)

За умови закупки n об'єктів нематеріальних активів за методом кредитування виконавця замовлення на час

розробки, постановка задачі включає певні організаційні моменти. Передумови угоди такі: виконавець замовлення продає технологічну розробку, звичайно, максимізуючи свій прибуток від реалізації даного продукту.

Розробник за відсутності власного капіталу змушений залучати кредитні ресурси, які йому за угодою надає замовник. Замовник, маючи вільні кошти, може їх використати як для розміщення на ринку під відсоток τ , так і для інвестування в зниження затрат постачальника. Припускаємо, що замовник спрямовує капітал виконавцю під відсоток ρ , значно нижчий від ринкового ($\tau > \rho$), при цьому обумовлює контрактом цільове його спрямування на зменшення собівартості конкретного виду дослідження. Передбачаємо, що замовник володіє інформацією про обсяг затрат на проведення науково-конструкторських робіт і може визначити залежність від інвестицій для зменшення перших. Отже, інвестору відома функція собівартості $\varphi(K)$, де K – сума кредиту.

Зрозуміло, що в такому випадку угодою буде розглядатись собівартість розробки з урахуванням кредиту, тобто $\varphi(K)$, а не $\varphi(0)$.

В даній моделі використаємо рішення Неша для продажу, за яким угода на продаж товару відбувається за умови, що $B > \varphi(K)$, і ціна продажу визначається за співвідношенням:

$$v = \frac{B + \varphi(K)}{2}, \quad (5)$$

де v – ціна продажу.

Враховуючи вищевикладене, приріст прибутку (ΔP_3) від комерціалізації n об'єктів нематеріальних активів j -тим ($j = \overline{1,3}$) способом становитиме:

$$\Delta P_3 = \sum_{i=1}^n (B_i - \frac{B_i + \varphi_i(K_i)}{2} - (\tau - \rho) K_i) \gamma_i, \quad (6)$$

де γ_i – коефіцієнт відбору i -го об'єкта нематеріального активу ($i = \overline{1, n}$), $\gamma_i \in \{0, 1\}$;
 $\varphi_i(K_i)$ – функція собівартості i -го об'єкта нематеріального активу ($i = \overline{1, n}$);
 K_i – сума кредиту для i -го проекту.

За умови закупки за методом кредитування виконавця замовлення на час розробки з участю в його статутному капіталі, підприємство кредитує виконавця і володіє його акціями на суму, що дорівнює вартості сплати за користування кредитом протягом терміну розробки нововведень, тобто $\rho K = \lambda N$, де N – акціонерний капітал виконавця, λ – частка акцій замовника в статутному капіталі виконавця. Умова надання кредиту така сама, як і в попередньому випадку під відсоток ρ .

Приріст прибутку в цьому випадку можна визначити таким чином:

$$\Delta P_4 = \sum_{i=1}^n (B_{ij} - \frac{B_{ij} + \varphi_i(K_i)}{2} - \tau K_i + \lambda g P_{ri}) \eta_i$$

$$= \sum_{i=1}^n (\frac{B_{ij} - \varphi_i(K_i)}{2} - \tau K_i + \lambda g P_{ri}) \eta_i, \quad (7)$$

де g – частка прибутку виконавця, що спрямовується на виплату дивідендів за акціями;

P_{ri} – прибуток розробника від продажу новітніх технологій i -го об'єкта нематеріального активу;

η_i – коефіцієнт відбору i -го об'єкта нематеріального активу, $\eta_i \in \{0, 1\}$.

Оскільки дохід від акцій залежить від прибутку виконавця, введемо співвідношення для його розрахунку:

$$P_{ri} = \frac{B_{ij} + \varphi_i(K_i)}{2} - \varphi_i(K_i) - \rho K_i, \quad (8)$$

де перший член виразу відображає дохід від продажу, другий – затрати на проведення науково-дослідних конструкторських робіт, а третій – затрати на інвестиції.

Здійснивши відповідну підстановку, отримаємо:

$$\Delta P_4 = \sum_{i=1}^n (\frac{B_{ij} - \varphi_i(K_i)}{2} - \tau K_i + \lambda g (\frac{B_{ij} + \varphi_i(K_i)}{2} - \varphi_i(K_i) - \rho K_i) \eta_i, \quad (9)$$

За умови отримання об'єктів нематеріальних активів за лізингом приріст прибутку від комерціалізації n об'єктів інтелектуальної власності j -тим ($j = \overline{1, 3}$) способом можна записати наступним чином:

$$\Delta P_5 = \sum_{i=1}^n (B_j - Q_{si}) \kappa_i \quad (10)$$

де Q_{si} – сума, яку необхідно сплатити лізингодавцю за i -ий об'єкт інтелектуальної власності;

κ_i – коефіцієнт відбору i -го об'єкта нематеріального активу, $\eta_i \in \{0, 1\}$.

Метою моделі, що розглядається, є отримання відповіді на питання, яку комбінацію альтернативних методів інвестицій в нематеріальні активи доцільно використати підприємству. Розв'язок цієї задачі пропонуємо отримати за цільовою функцією

$$\Delta P = \Delta P_1 + \Delta P_2 + \Delta P_3 + \Delta P_4 + \Delta P_5 \rightarrow \max, \quad (11)$$

Зробивши підстановку, отримаємо задачу цілочисельного програмування з цільовою функцією:

$$\Delta P = \sum_{i=1}^n (B_j - Q_{si}) \alpha_i +$$

$$\sum_{i=1}^n (B_j - (1+d)T_i - (1-k)M_i - S_i) \beta_i +$$

$$+ \sum_{i=1}^n (\frac{B_{ij} - \varphi_i(K_i)}{2} - (\tau - \rho)K_i) \eta_i +$$

$$+ \sum_{i=1}^n (\frac{B_{ij} - \varphi_i(K_i)}{2} - \tau K_i + \lambda g (\frac{B_{ij} + \varphi_i(K_i)}{2} - \varphi_i(K_i) - \rho K_i) \eta_i$$

$$\sum_{i=1}^n (B_j - Q_{si}) \kappa_i \rightarrow \max_{\alpha_i, \beta_i, \gamma_i, \eta_i, \kappa_i}, \quad (12)$$

за виконання умов:

1) обмеження значень коефіцієнтів відбору:

$$\alpha_i \in \{0,1\}, \beta_i \in \{0,1\}, \gamma_i \in \{0,1\}, \\ \eta_i \in \{0,1\}, \kappa_i \in \{0,1\} \quad (13)$$

2) взаємозалежності коефіцієнтів відбору:

$$\alpha_i + \beta_i + \gamma_i + \eta_i + \kappa_i = 1 \quad (14)$$

3) умова вибору найкращого способу комерціалізації:

$$B_j = \max(B_{j1}, B_{j2}, B_{j3}), (j = \overline{1,3}) \quad (15)$$

Отримані значення $\alpha_i, \beta_i, \gamma_i, \eta_i, \kappa_i$ будуть рівними 0 або 1. Варіанти придбання об'єктів нематеріальних активів, відповідні коефіцієнти відбору ($\alpha_i, \beta_i, \gamma_i, \eta_i, \kappa_i$) яких рівні 0, відхиляються, а коефіцієнти яких рівні 1 – приймаються як оптимальні.

Орієнтуючись на отримання додаткової вигоди, економічна інновація охоплює всі види діяльності разом із науковим дослідженням, розробкою і впровадженням нововведень.

Мета обґрунтування інвестиційного проекту полягає, насамперед, у тому, щоб дати керівництву повну характеристику підприємства та можливий напрямок його розвитку.

Сьогодні все більше зростає розуміння того, що трансформація науково-технічних розробок в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, чи не найважчий етап у ланцюзі, який пов'язує розробника зі споживачем. Складний він тому, що розробники, науковці не завжди є фахівцями в галузі економіки і в окремих випадках не враховують пріоритети ринку та потреби споживача, у них не вистачає досвіду підприємництва у цій сфері діяльності. На жаль, більшість керівників підприємств, організацій, установ також не достатньо приділяють увагу методам комерціалізації нематеріальних активів, зокрема, об'єктів інтелектуальної власності, а просування інтелектуальної продукції на ринку вимагає спеціальних економічних знань, способів і методів маркетингу.

Підсумовуючи вище наведене, можна відмітити, що для прийняття управлінських рішень щодо модернізації виробництва, введення новітніх технологій та

інших об'єктів інтелектуальної власності доцільно враховувати спосіб придбання, метод фінансування інноваційних проектів з врахуванням вартості залученого капіталу і найвигідніший спосіб комерціалізації нематеріальних активів. На нашу думку, запропонована модель конкретизує вищеведене і сприятиме прийняттю ефективних рішень щодо вибору методів фінансування та управління інтелектуальною власністю.

Література

1. Базилевич В. Д., *Інтелектуальна власність: Підручник*. – К.: Знання, 2006. – 431 с.
2. Бутнік-Сіверський О. Б. *Економіка інтелектуальної власності*. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2004. – 296 с.
3. Джон Сайке, Келвін Кінг. *Оцінка вартості та комерційне використання інтелектуальної власності та нематеріальних активів*. Пер. з англійської, www.pwcglobal.com
4. *Економіка інтелектуальної власності: використання і передача прав на об'єкти інтелектуальної власності* // Укладач Меньяло Л. А. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2000. – 168 с.
5. Зинов В. Г. *Управление интеллектуальной собственностью: Учебное пособие*. – М.: Дело, 2003. – 512 с.
6. *Использование интеллектуальной собственности в инновационном предпринимательстве* / Авт. и сост. аналитического обзора Л. Г. Кравець. – М.: ИНИЦ Роспатента, 2004. – 90 с.
7. *Інноваційна складова економічного розвитку: Монографія* / НАН України, Ін-т економіки. Відп. ред. Л. К. Безчасний. – К., 2000. – 262 с.
8. Крайнев П. П. *Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю*. – К.: Концерн "Видавничий дім "Ін-Юре", 2004. – 448 с.
9. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зинов В. Г., Суїні Ю. *Управління інтелектуальною власністю* / За ред. П. М. Цибульова: Монографія. – К.: "К.І.С.", 2005. – 448 с.